

Kamienie milowe w rozwoju dziecka: właściwe zachowania i powody do niepokoju

mgr Wiktoria Charzewska

mgr Piotr Franecki

Podstawa dla podejmowanej tematyki

Szkolny program wychowawczo-profilaktyczny:

- Wspieranie uczniów i wychowanków, u których rozpoznano objawy depresji lub obniżenia kondycji psychicznej
- Poszerzenie kompetencji osób oddziałujących na uczniów (nauczycieli, rodziców, wychowawców, specjalistów) w zakresie wczesnego rozpoznawania objawów depresji
- Wspomaganie wychowawczej roli rodziny
- Rodzice uczestniczą w formach oddziaływań organizowanych na terenie szkoły ukierunkowanych m.in. na następującą tematykę: [...] czynniki chroniące i zagrażające optymalnemu rozwojowi i funkcjonowaniu dzieci i młodzieży

Podstawowe kierunki realizacji polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2023/2024:

- Wspomaganie wychowawczej roli rodziny poprzez [...] rzetelną diagnozę potrzeb rozwojowych dzieci i młodzieży

Przebieg rozwoju dziecka

Przywiązanie

Styl przywiązania – sposób, w jaki wchodzimy w relacje z innymi ludźmi

- **Bezpieczny** – wierzymy, że inni ludzie są dobrzy, nie boimy się, że nas opuszczą, czujemy, że możemy im zaufać
- **Lękowy** – wierzymy, że inni ludzie mogą nas opuścić, porzucić, boimy się, że będziemy niekochani
- **Unikający** – wierzymy, że inni ludzie mogą nas opuścić i nie kochać, więc unikamy zależności od innych i bliskości z innymi

Pierwsze...

Głuzenie: ok. 2-3 mies. ż. (mimowolne dźwięki)

Gaworzenie: ok. 6-8 mies. ż. (powtarzanie usłyszanych dźwięków)

Słowo: ok. 12 mies. ż.

Zdanie proste (typu „mama je”): 2 r. ż.

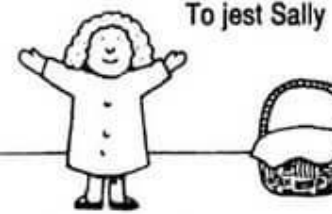
Zdanie złożone: 3 r. ż.

Teoria umysłu – czyli wiem, że ktoś wie

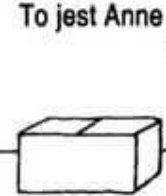
Teoria umysłu – rozumienie, że inne osoby mają inne chęci, pragnienia i stan wiedzy niż my oraz mogą ukrywać to, co naprawdę myślą i czują

- Kształtuje się stopniowo do ok. 3-4 r. ż.

Eksperyment z Sally i Anne

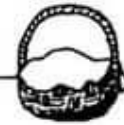
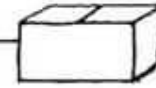
Sally ma koszyk

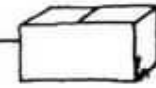
Anne ma pudełko

Sally ma kulkę. Wkłada kulkę do koszyka

Sally wychodzi na spacer

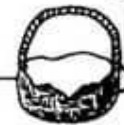

Anne wyjmuje kulkę z koszyka i wkłada ją do pudełka

Sally wraca

Chce się bawić swoją kulką

Gdzie Sally będzie szukała swojej kulki?

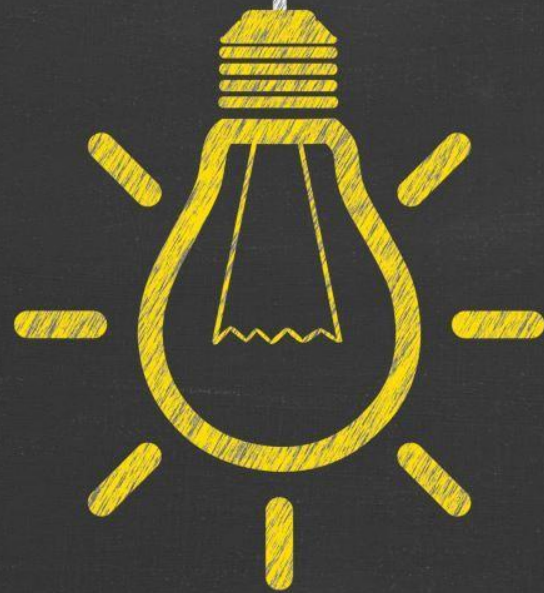
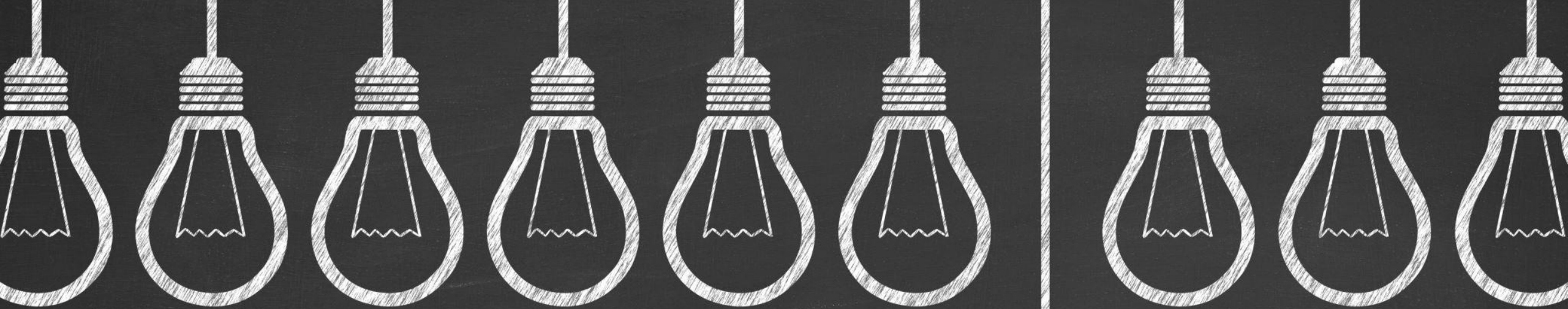
Dziecięca moralność

5-9 lat - postępuję w określony sposób, bo wiem, że za inne zachowanie spotka mnie kara, której się boję

- Duża sztywność myślenia, niedopuszczanie wyjątków

10-11 lat - postępuję w określony sposób, bo sam chcę tak postępować i wierzę, że jest to dobre zachowanie

- Uwzględnianie także intencji innych osób, a nie tylko tego, co można samemu zauważyć

Kluczowe koncepcje
rozwoju

Kluczowe koncepcje rozwoju: R. Havighurst

Średnie dzieciństwo (5/6-12/13 r. ż.)

- Nabywanie sprawności fizycznych potrzebnych w codziennym życiu, zwłaszcza w zabawach z rówieśnikami.
- Wytwarzanie zdrowych postaw wobec samego siebie.
- Uczenie się przebywania z rówieśnikami, także bez obecności dorosłych.
- Uczenie się właściwych ról męskich lub kobiecych.
- Rozwijanie podstawowych umiejętności czytania, pisania i liczenia.
- Rozwijanie pojęć potocznych przydatnych w życiu codziennym.
- Rozwijanie świadomości, moralności i wartości.
- Osiąganie niezależności osobistej.
- Rozwijanie postaw wobec grup społecznych oraz instytucji.

Kluczowe koncepcje rozwoju: R. Havighurst

Adolescencja (wiek nastoletni) (12/13-18 r. ż.)

- Nawiązywanie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci.
- Ukształtowanie roli męskiej lub kobiecej.
- Akceptacja zmian zachodzących we własnym organizmie i efektywne posługiwanie się własnym ciałem.
- Osiągnięcie niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych.
- Przygotowanie do zawarcia małżeństwa i życia w rodzinie.
- Przygotowanie do kariery zawodowej (niezależności ekonomicznej)
- Rozwijanie ideologii (sieci wartości i systemu etycznego kierującego zachowaniem).
- Dążenie i osiągnięcie postępowania odpowiedzialnego społecznie.

Zaburzenia wieku dziecięcego

Autyzm (w tym zespół Aspergera)

Trzy grupy objawów:

1. Komunikacja
2. Relacje społeczne
3. Stereotypowe (powtarzalne) zachowania

ADHD

Trzy grupy objawów:

1. Zaburzenia koncentracji uwagi
2. Nadruchliwość
3. Impulsywność

Specyficzne trudności w uczeniu się:
dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia

Dysleksja – specyficzne trudności w opanowaniu umiejętności czytania

Dysgrafia – specyficzne trudności w opanowaniu umiejętności pisania

Dysortografia – specyficzne trudności w opanowaniu umiejętności poprawnego ortograficznie pisania

Dyskalkulia – specyficzne trudności w matematyce

Zaburzenia nastroju

Depresja, epizod depresyjny – zaburzenie związane z patologicznym obniżeniem nastroju, niemożnością odczuwania radości i przyjemności, zwiększonym wycofaniem, pesymistycznymi myślami

Zaburzenie afektywne dwubiegunowe – zaburzenie polegające na przeplataniu się epizodów depresji (obniżonego nastroju) i manii (podwyższonego nastroju)

Zaburzenia adaptacyjne – zaburzenie związane z trudną sytuacją życiową, np. rozwodem, przeprowadzką, śmiercią członka rodziny

Podsumowanie

Co powinno nas niepokoić?

- Objawy typowe dla autyzmu: niewłaściwy kontakt wzrokowy (brak lub zbyt intensywny), mówienie o sobie w trzeciej osobie (np. „Janek pójdzie do sklepu”), brak zabawy w odgrywanie ról, brak dzielenia uwagi z innymi (np. bawienie się „obok kogoś”, a nie z kimś)
- Objawy typowe dla ADHD: chodzenie po wysokich meblach, „robienie szybciej, niż pomyśli”, duża gadatliwość, szybkie rozpraszanie się, sprawianie wrażenia, że nie słyszy, co się do niego mówi, zapominanie np. o zabieraniu rzeczy ze szkoły czy o pracy domowej
- Ryzyko specyficznych trudności w uczeniu się: mylenie liter podobnych do siebie (b-p-d-g, l-t-ł), błędy ortograficzne mimo znajomości zasad pisowni, brak myślenia matematycznego
- Zaburzony rozwój mowy
- Zaburzenia integracji sensorycznej: wpatrywanie się w intensywne światło albo kolory, nadwrażliwość na światło, nadwrażliwość na różne zapachy (np. mówienie, że coś śmierdzi, mimo że nic nie czuć), trudności w przebywaniu w bardzo głośnych miejscach (np. galeria handlowa), kręcenie się na karuzeli aż do nudności
- Problemy w rozwoju ruchowym: niezgrabność, trudności w uczeniu się np. jazdy na rowerze, trudności w planowaniu ruchów (np. potrafi wchodzić wzwyż na placu zabaw, ale nie umie zejść), nieumiejętność rzucania piłki do kosza, kopania piłki do bramki, częste potykanie się, przewracanie się o meble

Co powinno nas niepokoić?

- Duży lęk przed byciem w szkole we wczesnym wieku szkolnym
- Brak poszanowania norm społecznych, brak wyrzutów sumienia po zrobieniu komuś krzywdy w wieku szkolnym
- Brak rozumienia w wieku szkolnym, co może czuć albo myśleć inna osoba w określonej sytuacji
- Brak chęci zabawy z rówieśnikami
- Brak samodzielności w zakresie ubierania się, pakowania się do szkoły, przygotowywania sobie jedzenia, chodzenia do łazienki w wieku szkolnym
- Zachowania autoagresywne: bicie się, okaleczanie się, uderzanie głową w ścianę

Co NIE powinno nas niepokoić?

- Przekładanie długopisu czy ołówek z ręki do ręki do 6-7 r. ż.
- Żywe zainteresowanie dziecka jakimś tematem
- Mówienie przez dziecko w wieku przedszkolnym, że nie jest mu przykro, gdy innemu dziecku dzieje się krzywda
- Lęk i tęsknota dziecka zostawionego przez rodzica w przedszkolu
- Niewyraźna mowa w wieku przedszkolnym, mówienie np. „l” zamiast „r”
- Brak chęci zabawy, zadawania się z rówieśnikami przeciwnej płci w wieku szkolnym
- Izolowanie się nastolatka od rodziców i Ignięcie do rówieśników, duża potrzeba prywatności

Jak pracować w domu? – autyzm

- **Dbaj o zachowanie rutyny, struktury** – dziecko z autyzmem lubi przewidywalność, dlatego zadbaj o to, by było jej jak najwięcej – możesz np. przygotować schematyczny, obrazkowy rozkład dnia, w którym będzie opisane, co po kolei będzie robić dziecko.
- **Informuj w miarę wcześniej o jakichkolwiek zmianach w rutynie** – chodzi tu nawet o najmniejsze zmiany, jak zmiana trasy w drodze powrotnej po szkole, ale też większe, jak odwołane lekcje czy wizyta u lekarza.
- **Mów jasno, zrozumiale, unikaj przysłów, metafor, ironii** – dziecko może mieć trudność z rozumieniem tych wyrażen i rozumieć je dosłownie.
- **Mów prosto do dziecka, zadbaj o kontakt** – utrzymaj kontakt wzrokowy z dzieckiem w miarę możliwości, wydawaj krótkie, jasne polecenia.
- **Wspomagaj się obrazkami** – używaj graficznych przedstawień np. czynności, które dziecko ma wykonać.
- **Ucz zasad panujących w społeczeństwie** – zwracaj uwagę na to, co wypada, a co nie, tłumacz dziecku, jakie emocje mogą odczuwać inni ludzie w określonych sytuacjach, opierając się przy tym na konkretach – zdjęciach, nagraniach, realnych sytuacjach.
- **Nie reaguj agresją na agresję** – dziecko z autyzmem może okazać agresję np. przez przeciążenie otoczeniem, zmęczenie czy głód – ważne jest wtedy to, by zachować spokój i pozwolić dziecku odreagować w bezpieczny dla niego i otoczenia sposób, np. poprzez darcie kartek czy boksowanie poduszki.

Jak pracować w domu? – ADHD

- **Zachowaj porządek w miejscu pracy dziecka** – biurko powinno mieć jak najmniej rzeczy (tylko te najpotrzebniejsze – ołówek, długopis, zeszyt itp.)
- **Skutecznie wydawaj polecenia** – nawiąż kontakt wzrokowy z dzieckiem, powiedz do niego po imieniu, zastosuj jedno krótkie zdanie, poproś dziecko o powtórzenie polecenia, powtórz polecenie, jeśli go nie wykona.
- **Dziel zadania na mniejsze partie** – zamiast np. powiedzieć „posprzątaj pokój”, mów po kolei: „zbierz zabawki”, „teraz wrzuć ubrania do kosza na pranie”, „teraz schowaj piórnik do plecaka” itd.
- **Wprowadź listy zadań** – możesz zapisać swoje polecenia na kartce, na której dziecko będzie odhaczać te zadania, które już wykonało.
- **Podawaj jasne konsekwencje zachowań, zarówno pozytywne, jak i negatywne** – mów np. „jeśli nie posprzątasz pokoju, to skracam twój czas na korzystanie z telefonu o 10 minut”.
- **Bądź konsekwentny/a** – nie odpuszczaj dziecku tylko dlatego, że bardzo o to prosi albo dlatego, że jesteś zbyt zmęczony/a, żeby dopilnować wykonania zadania – jeśli dziecko nie wykona zadania, ma ponieść konsekwencje, o których wcześniej powiedziałaś/łaś.
- **Rób częste przerwy, np. ruchowe** – jeśli dziecko potrzebuje się poruszać, pozwól na to, np. wyznaczając strefę, gdzie może to robić albo wybierając dla niego aktywność typu przyniesienie czegoś

Jak pracować w domu? – dysleksja rozwojowa

- **Czytaj dziecku i z dzieckiem** – pozwól dziecku siedzieć przy tobie i np. śledzić tekst czytany przez ciebie ołówkiem.
- **Angażuj dziecko w różne czynności porządkowe i inne związane z prowadzeniem domu** – np. wycieranie kurzy, mycie okien, krojenie, mieszanie w garnku, zamiatanie, mycie podłóg, rozwieszanie prania, składanie ubrań – to ćwiczy palce, dłonie, ramiona, barki.
- **Angażuj dziecko w zapisywanie różnych rzeczy** – np. list zakupów – to pozwoli dziecku ćwiczyć pisanie.
- **Jak najczęściej licz z dzieckiem** – przy różnych codziennych czynnościach, np. „Ile pokroїeś marchewek?”, „Ile talerzy musisz rozstawić do kolacji?”
- **Pozwól dziecku zapisywać różne rzeczy na komputerze, a nie kartce** – jeśli ma trudności z rozczytaniem siebie.
- **Graj z dzieckiem w gry planszowe** – różne gry ćwiczą bardzo wiele z zaburzonych funkcji organizmu dziecka – wzrok, słuch, pamięć, myślenie itd.

Jak pracować w domu? – zaburzenia nastroju

- **Nie mów dziecku rzeczy, które będą zwiększać poczucie winy** – nawet jeśli to, o czym dziecko nam mówi, wydaje się irracjonalne, typu „Jestem beznadziejny, nikt mnie nie kocha” – nie mów np. „Przez ciebie jest mi przykro”, „Inni mają większe problemy i nie dramatyzują jak ty”.
- **Nie umniejszaj uczuć i emocji dziecka** – ono naprawdę odczuwa smutek i beznadzieję, więc komentarze typu „Nie smuć się, jest tyle powodów, by żyć” nie będą skuteczne – tak jak nie można wyleczyć raka, mówiąc po prostu „nie miej raka”.
- **Wzmacniaj i chwal dziecko, dostrzegaj nawet najmniejsze przejawy pozytywnej aktywności** – mów np. „pomogłeś mi w posprzątaniu po kolacji, bardzo ci dziękuję, jesteś pomocny”, „było ci trudno wstać z łóżka, ale poszedłeś do szkoły”, „doceniam to, że jesteś zmęczony, ale mimo to starałeś się przygotować do sprawdzianu”.
- **Ogranicz wymagania wobec dziecka** – np. w zakresie nauki czy sprzątania pokoju, bo najważniejsze w tej sytuacji są małe sukcesy związane głównie z przezwyciężaniem obniżonego nastroju.
- **Okazuj bezwarunkowe wsparcie i gotowość do rozmowy i podkreślaj, że inni także są gotowi rozmawiać** – zapewnij dziecko, że jesteś i je kochasz, mówiąc np. „Jestem tu dla ciebie, jeśli tylko będziesz chciała porozmawiać, możesz się do mnie zwrócić”.

Gdzie się zgłosić po pomoc?

- specjaliści szkolni: psycholog, pedagog
- Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna
- lekarz pediatra w przychodni
- lekarz psychiatra dziecięcy (nie trzeba mieć skierowania)
- telefon zaufania dla rodziców

Pytania,
wątpliwości, uwagi

Bibliografia

- U. Frith, „Autyzm. Wyjaśnienie tajemnicy”
- P. C. Kendall, „Zaburzenia okresu dzieciństwa i adolescencji”
- J. Piaget, B. Inhelder, „Psychologia dziecka”
- R. Schaffer, K. Kipp, „Psychologia rozwoju. Od dziecka do dorosłości”
- R. Schaffer, „Psychologia dziecka”